

ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ

Τριμηνιαία πολιτική έκδοση για την άλλη λύση

Έτος I, τεύχος 3

Όχτώδερης 1980

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

OSKAR ANWEILER	Ιστορικοί πρόγονοι και θεωρητικοί προάγγελοι των Ρωσικών Συμβουλίων	3
PAUL MATTICK	Τά Έργατικά Συμβούλια στη Ρωσία και στη Γερμανία	17
KARL KORSCH	Για την Ιστορία της μαρξιστικής ιδεολογίας στη Ρωσία	29
PAUL MATTICK	Στάλιν, Τρότσκι και Λένιν	34
ANTON PANNEKOEK	Οι οργανωτικές αρχές	48
Συζήτηση	BRIGATE ROSSE, πολιτική κοινωνία και Κράτος	59
	Μαρξισμός και μύ - δία	65
MASSIMO TEODORI	Η αντιεξουσιαστική πρόταση: από τους «PROVOS» στους «KABOUTERS»	73
Συζήτηση	Τί είναι πολιτική οικολογία;	80
LESZEK KOLAKOWSKI	Τί είναι ο Σοσιαλισμός	88
Συζήτηση	Μά αυτός ο WALESA με ποιά κόμμα είναι;	92

ΜΑΡΞΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΜΗ - ΒΙΑ

I. 'Οφείλουμε νά αποφύγουμε μιὰ επιπόλαιη συζήτηση πάνω στην ἐνοπλή ἐπανάσταση καί στή μὴ - βίαιη ἐπαναστατική δράση. 'Οφείλουμε ἐπίσης ν' αποφύγουμε τίς συγκρίσεις τῶν φράσεων τοῦ Μάρξ καί τοῦ Γκάντι, τῶν συγγραμμάτων τους ἢ τῶν θεωρητικῶν τους ἀντιλήψεων. Ἐκεῖνο στό ὁποῖο ἀποβλέπουμε εἶναι ἡ ἐπανεξέταση τῆς ἱστορίας καί τῶν μαζικῶν κινημάτων πού ἐφάρμασαν τίς ἀντιλήψεις τους.

Ἡ μὴ - βία εἶναι ἓνα πολιτικό δόγμα πού δρίσκεται ἀκόμα στό στάδιο τῆς διαμόρφωσής του, ἐνῶ ἀντίθετα, ὁ μαρξισμός παρουσιάζεται σά θεωρητικό σύστημα ἀποκρυσταλωμένο ἐδῶ κι ἓνα τουλάχιστο αἰῶνα. Μιά συζήτηση λακόν πάνω στό «μαρξισμός καί μὴ - βία» πού θέλει νά ξεφύγει ἀπ' αὐτό πού ἤδη εἶναι παραδεδομένο, ὀφείλει νά ἐπαναπροσδιορίσει περυσσότερο τό «μαρξισμός» παρά τό «μὴ - βία».

Ὁ μαρξισμός παριστᾷ ἱστορικά τήν πρώτη θεωρία τῆς ἀπελευθέρωσης τῶν καταπιεσμένων τάξεων καί τῆς ἀταξικῆς κοινωνίας, πού πρέπει νά ἐπαιληθευτεῖ μέσα ἀπό τήν ἱστορική πράξη. Ὡστόσο οἱ κρίσεις, καί μάλιστα σοβαρές, δέν ἔλειψαν. Σήμερι εἴμαστε σέ θέση νά γνωρίζουμε τίς κρίσεις τοῦ μαρξιστικοῦ κι νήματος, κρίσεις πού ἀνάγονται σέ θεωρητικές ἀνεπάρκειες. Οἱ κρίσεις αὐτές εἶναι τρεῖς: ἐκεῖνη πού ὀδήγησε στό σχίσμα μέ τούς ἀναρχικούς καί πού σά κεντρικό θέμα εἶχε τό Κράτος, ἐκεῖνη πού ἀφοροῦσε τή στρατοκρατία καί τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο κι αὐτή πού σχέση εἶχε μέ τήν τεχνολογική ἀνάπτυξη. Ἐξ' αἰτίας αὐτῶν τῶν κρίσεων κατέρρευσαν ἡ Πρώτη, ἡ Δεύτερη καί ἡ Τρίτη Διεθνῆς. Οἱ κρίσεις αὐτές δέν λύθηκαν ποτέ σέ μαζικό ἐπίπεδο κι ἀντίθετα στιθάχτηκαν ἡ μιὰ πάνω στήν ἄλλη. Γιά τό μαρξιστικό κίνημα, ἡ κατάσπαση αὐτή εἶχε σά συνέπεια νά κάμει δυσκολότερη τήν ἐνότητα θεωρίας καί πράξης, μ' ἄλλα λόγια, ἔκαμε πιά δύσκολη τήν ἱστορική συνείδηση τῶν παγκόσμιων γεγονότων.

II. Ἡ πρώτη κρίση: τό πρόβλημα τοῦ Κράτους.

Οἱ ἀναρχικοὶ εἶχαν μιὰ παράδοση πολύ σύνθετη καί τά θέματα ἐξ' αἰτίας πῶν ὁποίων συγκροούστηκαν στή Πρώτη Διεθνή ἦσαν πολλά· ὁποσδήποτε τό κεντρικότερο ὑπῆρξε ἔνα: τό πρόβλημα τοῦ Κράτους, καί γιά τόν πρόσθετο λόγο ὅτι ἡ ἐμπειρία τῆς Καμμούνας τοῦ Παρισιοῦ ἔθεσε τή Διεθνή μπροστά σέ προβλήματα δραματικά καί ἐπείγοντα. Οἱ ἀναρχικοὶ ὑποστήριζαν τήν ἀρνήση τοῦ κρατισμοῦ πάνω σέ οὐτοπικές βάσεις δίχως ἀρκετή θεωρητική καί πρακτική διαύγεια. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά, ὁ Μάρξ δέν εἶχε διατυπώσει μιὰ ολοκληρωμένη θεωρία γιά τό ἀστυκὸ κράτος καί τό ξεπέρασμα τῆς ἀστυκῆς φόρμας του. Οἱ ὁπαδοὶ του ταλαντεύτηκαν δυνατά, τόσο πού, ἐνῶ οἱ σοσιαλδημοκράτες ρεφορμιστές, θεωρητικοί καί ρεφορμιστικοὶ δρόμου, ὁ Λένιν ἔφθασε στό σημεῖο νά υἱοθετήσῃ μερικές ἀναρχικές ἀντιλήψεις καί ξαναπρότεινε ἓνα μοντέλο (τό μαρξισμὸ τοῦ Κράτους) πού ἂν κι ἔδειχνε τήν ἀνάγκη τῆς ἱστορικῆς περιόδου γιά τήν ἀλλαγὴ, δέν ἔδειχνε ὅμως καθαρά μέ ποῖο τρόπο ἦταν δυνατό ν' ἀλλάξῃ ὁ χαρακτήρας τοῦ

Κράτους. Αυτή η κρίση που εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα, προέκυψε στην Πρώτη Διεθνή το σχίσμα με τους αναρχικούς, στη Δεύτερη τη ρήξη με τους αναρχο - συνδικαλιστές από τη μία και με τον κοινωβουλευτισμό από την άλλη, και στη Τρίτη Διεθνή έβαλε το πρόβλημα του γραφειοκρατισμού της Ρωσίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι ακριβώς μετά τη Πρώτη Διεθνή άρχισε να γίνεται πράξη η λειτουργία του Κόμμουνισ. Σ' αυτά τα φαινόμενα αντιπαρατέθηκαν η άφελής άρνηση του Κράτους από τη μεριά των αναρχικών, η όργάνωση από τις μάζες της Κομμούνιας του Παρισιού, ο αναρχο - συνδικαλισμός, τα συμβούλια (σοβιέτ) στη διάρκεια της πρώτης φάσης της ρωσικής επανάστασης, ο Μάιχο και η Ουκρανική έποποιία, τα εργοστασιακά συμβούλια στην Ευρώπη, οι Ισπανικές κολλεκτίβες· σ' όλα αυτά τα κινήματα υπέρισχε η αναρχική έμπνευση ενώ η πολιτική διεύθυνση του κινήματος στο σύνολό του παρέμεινε πάντα στους μαρξιστές-λενινιστές. Αυτή η αντίφαση φάνηκε να λύνεται με μερικό τρόπο κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων. Στη διάρκεια της κινεζικής πολιτιστικής επανάστασης το μαρξιστικό κόμμα στην έξουσία ξαναπροτείνει την άμεση δημοκρατία (αυτοκριτική των διευθυνόντων, κόκκινες φρουρές, έξουσία προερχόμενη από τη βάση)· και στην Ευρώπη επίσης το κίνημα του '68 πρότεινε την εφαρμογή της άμεσης δημοκρατίας.

Η δεύτερη κρίση: ο πόλεμος και η στρατοκρατία.

Στη παγκόσμια κοινωνία κάθε κοινωνική πάλη είναι για τον Μάρξ ταξική πάλη· ο πόλεμος λοιπόν μεταξύ των εθνών είναι μόνο η «εξαπάτηση» του ταξικού αγώνα. Αυτό βεβαίως οι παρισνοί διεθνιστές στον γαλλο - γερμανικό πόλεμο. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος ήταν ένας πόλεμος βασισμένος στον πικτιωτισμό. Το προλεταριάτο, έργο του οποίου ήταν να ένωθει πάνω από τους εθνικούς διαχωρισμούς έπρεπε να πολεμήσει τον πόλεμο ή να τον άρνηθεί· κι έδω ακριβώς, το πρόβλημα του αγώνα για την ειρήνη είναι το κεντρικό πρόβλημα της Δεύτερης Διεθνούς, όπου η σύγκρουση των τάσεων προσλαμβάνει τις πραγματικές της διαστάσεις. Στην αρχή ήταν όλοι σύμφωνοι να καταδικάσουν τον πόλεμο, και το συνέδριο της Στουτγάρδης (1907) κήρυξε «πόλεμο στον πόλεμο» ενώ το 1912 έγινε στη Βασιλεία μια μεγάλη διαδήλωση κατά του πολέμου· έπειτα όμως η Διεθνής άφησε τον καιρό να κυλά δίχως να παίρνει τα απαραίτητα μέτρα· αντίθετα στο τέλος, σχεδόν όλοι, δέχτηκαν στις χώρες τους τις πολεμικές πιστώσεις. Κανείς δεν κατάφερε να αναλύσει γιατί το σοσιαλιστικό κίνημα διαμελιζόταν μπροστά στη στρατοκρατία και γιατί διεκήρυξε πως ο ταξικός αγώνας έπρεπε να πραγματοποιηθεί μονάχα σ' εποχή ειρήνης μεταξύ των εθνών.

Η κρίση του σοσιαλιστικού κινήματος υπήρξε τραγική και η αποτυχία της Δεύτερης Διεθνούς ήταν ολοκληρωτική. Κι αυτοί ακόμα οι σοσιαλδημοκράτες κατάλαβαν πως η συμμετοχή τους στον πόλεμο υπήρξε μια βαριά ήττα. Αίγοι άρχηγοί προσπάθησαν ν' αντισταθούν ως το τέλος, αλλά χωρίς καένα αποτέλεσμα: ο Μάξ Άντλερ, ο Άντον Πάννεκουκ, η Ρόζα Λούξεμπουργκ, ο Κάρλ Λήμπκνεχτ, ο Λένιν. Ο Βίκτορ Άντλερ δεν δρήμε τίποτα καλύτερο να κάνει από το να σκοτώσει τον άρχηγό της αυστριακής κωδέρνησης. Η Ρ. Λούξεμπουργκ κατηγορήθηκε το κόμμα για προδοσία απέναντι στις πιο στοιχειώδεις αρχές του διεθνούς σοσιαλισμού κι αγωνίστηκε για την αποκατάσταση της Διεθνούς στη βάση της ταξικής πάλης και του αγώνα κατά του πολέμου. Οι άπαντήσεις του κινήματος ήταν ανεπαρκείς: μονάχα οι αναρχικοί και οι Ιταλοί σοσιαλιστές πρόβαλλαν αντίσταση στον πόλεμο στη διάρκεια του οποίου διαδόθηκε η λιποταξία: από τους νότιους Ιταλούς που δικάστηκαν για ήθελγμένους άκρωτηριασμούς στους στρατιωτικούς που όργωναν αναρσίες και στους πρώτους άρνούμενους στρατιωτική υπηρεσία για λόγους συνειδήσεως.

Αλλά η ιστορική συνέχεια σ' αυτή την τραγική κρίση ήταν η απόρριψη.

ρωσική επανάσταση: ο ίδιος ο Λένιν πού ήλπιζε στη ρωσική επανάσταση, θεώρησε αυτή την ιστορική περίοδο σαν ένα γεγονός απρόβλεπτο. Η κατάκτηση της εξουσίας για πρώτη φορά στην ιστορία, συνετέλεσε στο να υπερσκελιστούν τα προβλήματα της κρίσης από τα προβλήματα της οικοδόμησης του σοσιαλισμού σε μία χώρα απέραντη και βιομηχανικά καθυστερημένη.

Όμως αυτή η κρίση συνεχίστηκε και στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, με τις συζητήσεις συμμαχίες μεταξύ της Ρωσίας και των καπιταλιστικών χωρών και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με τον ανταγωνισμό, από τη μεριά των σοσιαλιστικών χωρών, των εξοπλισμών, παρά το ότι το Βιετνάμ νίκησε χρησιμοποιώντας μια πολιμική μηχανή ασύγκριτα κατώτερη από εκείνη των Η.Π.Α.

Η τρίτη κρίση: η τεχνολογική ανάπτυξη.

Στις αρχές του αιώνα ο Ταιλφορμιός οργάνωσε την εργασία σύμφωνα με μία ταξική 'επιστήμη' μόνο μετά από μερικές δεκαετίες έγινε αντιληπτό πώς αυτός ο τύπος της ανάπτυξης οδηγούσε σε πλήρη συμφωνία με τις ανάγκες της καπιταλιστικής κοινωνίας. Μονάχα τότε ξανατέθηκαν τα προβλήματα της οργάνωσης της εργασίας, του ταξικού χαρακτήρα της αναγκαστικής βιομηχανοποίησης, της σχέσης πόλης - υπαίθρου, της εκπαιδευτικής εξάπλωσης, της οικολογίας.

Για τον Μάρξ η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων ήταν αναπόδραστα θετική, γιατί αντικειμενικά οδηγούσε στην κατάκτηση της εξουσίας από το προλεταριάτο: η βιομηχανική συγκέντρωση κρινόταν θετικά γιατί συνέφερε τεράστιες μάζες εργαζομένων και κατ' αυτό το τρόπο τις δυνάμεις. Πάνω στο πρόβλημα της αναπόφευκτης θετικότητας των παραγωγικών δυνάμεων συμφωνούν όλοι οι μαρξιστές, εκτός από μερικούς σχετικά πρόσφατους: Μάο, Μαρκούζε.

Είναι όμως γεγονός ότι σε μαζικό επίπεδο τα κινήματα πάνω στα οποία ο μαρξισμός είχε τη μεγαλύτερη επίδραση και οι χώρες όπου ξέσπασε η προλεταριακή επανάσταση ανήκουν στις υπανάπτυκτες χώρες. Έξ' άλλου, η πολιτιστική κινέζικη επανάσταση έκανε σ' ευρεία έκταση γνωστή αυτή την κρίση: η απόκλιση από την τεχνολογική ανάπτυξη πού είχε προταθεί από τη Ρωσία, είναι σαφής. Η τεχνολογική ανάπτυξη, την οποία ο Λένιν και οι διάδοχοί του αποδέχτηκαν δίχως πολλές τροποποιήσεις, τέθηκε αντίθετα από το Μάο σε μία σειρά ελέγχων πού την περιορίζαν από τη μεριά των κοινωνικών συνεπειών και κάνουν δυνατό ν' ανακαλυφτούν οι δυνατές παραλλαγές (π.χ. η κινέζικη ιατρική).

III. Τα προβλήματα πού συκστούν τις τρεις κρίσεις είναι του Κράτους, του πολέμου και της στρατοκρατίας, της τεχνολογικής προόδου. Στα προβλήματα αυτά το μαρξιστικό κίνημα έδωσε ανεπαρκείς απαντήσεις: αυτό δείχνει πώς θεωρητικά τα προβλήματα παραμένουν ανοικτά σε νέες λύσεις, ότι η θεωρητική προσπάθεια του Μάρξ δεν είχε αμετάκλητο χαρακτήρα, αλλά αντίθετα σ' αυτά ακριβώς τα προβλήματα έχει την ανάγκη της αναδιατύπωσης.

Σχετικά με το Κράτος η θέση των ριζοσπαστών είναι ν' αγωνιστούν από τώρα και μέσα σ' αυτό το σύστημα πού ήδη υπάρχει για την ελαχιστοποίηση — αν όχι την άρνηση — της παλαιοπλότητας του συνόλου των θεσμών της καπιταλιστικής κοινωνίας, ούτως ώστε να το περιορίσει σ' ελάχιστες μορφές κοινωνικής οργάνωσης, πού θα αντλούν την εμπνευσή τους από την εμπειρία της Κομμουνας του Παρισιού, από τα Σοβιέτ, από τα εργασιασιακά συμβούλια, από το Μάχνο, από τις Ισπανικές κολλεκτίβες. Αυτή η εμπειρία φέρνει τη σχέση πρωτοπορίας - μάζας πολύ πιο κοντά στον «αυθόρμητισμό» της Λαϊξεμπούργκ και στο κομμουνισμό των συμβουλίων παρά στην οργανωτική θέση και αντίληψη του Λένιν.

Σ' ότι αφορά τή στρατοκρατία και τόν πόλεμο είναι αρκετά δύσκολο νά έχουμε σαφή τοποθέτηση και καθαρές απόψεις, γιατί ή ιστορική εμπειρία και βίαη υπήρξε και ολοκληρωτική. Ο μαρξισμός δέν κατάφερε νά ξεκαθαρίσει τό φαινόμενο πόλεμος ούτε μπόρεσε νά καθορίσει μέ ποιά τρόπο α πόλεμοι μεταξύ τών εθνών είναι δυνατό νά μετατραπούν σέ ταξικούς αγώνες και νά οδηγήσουν στήν ανατροπή της αστικής τάξης και της καπιταλιστικής εξουσίας: ή ιστορική πείρα του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και της ρώσικης επανάστασης παραμένουν από θεωρητική άποψη ένα άλλοτο πρόβλημα.

Όσον αφορά τήν τεχνολογική πρόοδο, τό πρόβλημα της διάρθρωσής της και του τρόπου χρήσης της (στή Σοβιετική Ρωσία και στις άλλες ανατολικές χώρες) άντάχθηκε ή κινέζικη προβληματική τών χρόνων της πολιτιστικής επανάστασης — πολιτικός έλεγχος της τεχνολογίας, αναζήτηση έναλλακτικών λύσεων. Η τεχνολογία πού χρησιμοποιήσαν α κινέζικες κοινότητες έγινε παραδειγματική κι έχει τό παράλληλο της στις τεχνολογίες πού χρησιμοποιούνται στις δυτικές κοινότητες και σέ κείνες τών κρατών του Τρίτου Κόσμου. Όστόσο και εδώ ή κατάσταση από τήν άποψη τών συμπερασμάτων παραμένει άσαφής και συγκεχυμένη.

IV. Έρωτάται αν αυτή ή προβληματική είναι ικανή ν' άπεικονίσει 1) ένα ιδιαίτερο συστατικό του μαρξισμού ή 2) τουλάχιστο του σοσιαλιστικού κινήματος ή ακόμα 3) του κινήματος της κοινωνικής χειραφέτησης. Στην πρώτη έρώτηση φαίνεται πώς πρέπει ν' απαντήσουμε άρνητικά. Δέν υπάρχει ιστορική συνέχεια πάνω στο πρόβλημα του Κράτους και του πολέμου ανάμεσα στον Μάρξ και τή Λούξεμπουργκ, τόν Άντον Πάνγκεουκ, τόν Μάξ Άντλερ και τόν Λένιν ή ανάμεσα στον Μάρξ και στή προβληματική τών κινέζων ή του Μαρκούζε πάνω στο πρόβλημα της τεχνολογικής πρόόδου κυρίως εξ' αίτίας τών καινοτόμων άπόψεων αυτού του τελευταίου.

Αντίθετα φαίνεται πώς μπορούμε νά διακρίνουμε μία συνέχεια του ιστορικού κινήματος μεταξύ τών άναρχικών κύκλων πού άντιστάθηκαν στον πόλεμο — στή διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου — και άσκησαν κριτική από πολιτική άποψη στήν τεχνολογική πρόοδο. Πραγματικά, τό άναρχικό κίνημα έδωσε μία σταθερή, ανθρώπινη βάση, ικανή νά στηρίξει αυτές τις ιστορικές συζητήσεις, τόσο που τόν τελευταίο καιρό συνετέλεσε ώστε νά πέσουν πολλά εμπόδια ανάμεσα στον μαρξισμό και στον άναρχισμό. Περιοριζόμενα μόνο στά συστατικά στοιχεία πού σοσιαλιστικού κινήματος πού έδωσαν τις λύσεις πού προαναφέραμε, κινδυνεύουμε νά μή πραγματοποιήσουμε μία θετική συνέχεια γιά τό κίνημα. Απαμένει νά ξετάσουμε τήν άρχική έρώτηση σέ σχέση μέ τό κίνημα της κοινωνικής χειραφέτησης.

Στό θεωρητικό πεδίο, εύρύνοντας τήν έρώτηση πέραν του σοσιαλιστικού κινήματος, πρέπει νά έχουμε στραμμένη τήν προσοχή μας όχι μόνο στον μαρξισμό αλλά και σ' άλλες θεωρίες ή και σ' απόψεις πού ακόμα δέν έχουν έντελώς άποικνωσταλλωθεί και πού είναι τελείως διαφορετικές. Σχετικά μέ τά όσα παραπάνω άναφέραμε και κυρίως μέ τό πρόβλημα του άντι - μιλιταρισμού νομίζουμε πώς είναι: αξιόλογο νά εισάγουμε τό πρόβλημα της άρνησης του πολέμου και τό πρόβλημα της πάλης μέ μεθόδους πού θά σπρέφονται κατά της βίας και γιά νά σταματήσουμε ένα πόλεμο και γιά τή ταξική πάλη. Πρόκειται γιά μία πραγματική θεωρητική καινοτομία πού δέν έρχεται σ' άντίθεση μέ τόν μαρξισμό αν και άγνωσθήκε σταθερά. Πράγματα: α) ο Μάρξ, ο Ένγκελς και ο Λένιν δέν απέκλεισαν ποτέ τόν ειρηνικό δρόμο γιά τόν σοσιαλισμό αν και γι' αυτούς «ειρηνικός» σήμαινε μόνο συγχαυματική ναμυότητα: έμεις όμως σήμερα γνωρίζουμε πώς εκτός από τήν ένοπλη επανάσταση και τή ναμυότητα του κοινοβουλευτικού αγώνα υπάρχει

μιά άλλη πάλη πού είναι κοινωνική και μή βίαη, αν και οι μαρξιστές δέν έχουν ακόμα ανακαλύψει αυτή τή δυνατότητα. β) Στο αναρχικό κίνημα υπήρχε μιά μειονότητα, πού ήταν ειρηνιστική κι εμπνέονταν από τόν Λέοντα Τολστόι. Αυτό τό κίνημα αν και ελιγάρωμο και διασκορπισμένο παρουσιάζει μιά συγκεκριμένη και σαφή ένότητα πάνω στα προβλήματα πού παρουσιάστηκαν έξ' ατίας τών μαρξιστικών κρίσεων.

Ω' εύρεία κλίμακα, τό θα ή λύση παρουσιάζεται τό ίδιο αδύναμη και ασταθής μ' αυτή πού δείξαμε, εξαρτάται κι από τό γεγονός ότι περιορίσαμε τά όριά μας στον άγώνα πού έλαβε χώρα στην Εύρώπη· πράγματι μέχρι τώρα δέν εξετάσαμε τόν άγώνα για τήν άπελευθέρωση του Τρίτου Κόσμου. Πίσω από τήν πάλη για τήν άπελευθέρωση τών λαών του Τρίτου Κόσμου υπάρχει ένα μεγάλο πρόβλημα του μαρξισμού· τό πρόβλημα της άποικιοκρατίας. Τό πρόβλημα αυτό, άρχικά, τό αντιμετώπισαν σά πρόβλημα τεχνολογικής καθυστέρησης· άργότερα άντελήφθησαν τό σύνθετο του προβλήματος αυτού. Ούσιαστικά έχουμε νά κάνουμε μ' ένα οικονομικό πρόβλημα και ή συζήτηση και άνάλυση γύρω από τόν ιμπεριαλισμό στάθηκε άνολοκλήρωτη: τό πρόβλημα της άνισης άνταλλαγής και τελικά του καθορισμού της υπεραξίας, παρέμεινε άλυτο· σέ σχέση μ' αυτά υπήρχε τό ζήτημα του προσδιορισμού του προλεταριάτου, οι σχέσεις του μέ τίς άλλες τάξεις. Η σοβαρότητα τών προβλημάτων αυτών είναι εμφανής, αλλά τό μαρξιστικό κίνημα δέν έγκολπώθηκε τά ζητήματα αυτά σάν ιστορικές κρίσεις έπειδή από τίς αρχές του 1900 είχε δημιουργηθεί έξ' αίτίας άκριώς αυτών τών προβλημάτων ένα σχίσμα ανάμεσα στην πράξη της άπελευθέρωσης τών καταπιεσμένων τάξεων και στή θεωρητική συνείδηση αυτής της πράξης. Γι' αυτό ο μαρξισμός παρουσιάζόταν μέ τρόπο διφορούμενο: από τή μιά μεριά εμφανιζόταν σάν τό πλέον άποτελεσματικό, θεωρητικό και πολιτικό, στήριγμα για τίς χώρες του Τρίτου Κόσμου πού άνάζητούσαν τήν άπελευθέρωση τους κι από τήν άλλη τό μαρξιστικό κίνημα μπορούσε νά άπορροφηθεί ή και νά λειτουργήσει ευνοϊκά για τίς νεοαποικιακές σχέσεις μεταξύ τών έθνών.

Είναι λοιπόν ούσιωδές νά άνακτήσουμε όλο τό πλάτος του κινήματος της λαϊκής άπελευθέρωσης. Για τό σκοπό αυτό, πρέπει νά έχουμε υπ' όψη μας ότι, ενώ ο ευρωπαϊκός σοσιαλισμός υπέμενε τήν τραγική κρίση του παγκόσμιου πολέμου, γεννήθηκε ένα κίνημα λαϊκής άπελευθέρωσης μέ πολλές προσδόσεις και στοιχεία για τήν κοινωνική χειραφέτηση, έξω από τά Δυτικά πλαίσια και χαρακτηριστικά, πού άνταποκρίνονταν άκριώς στο πρόβλημα του πολέμου και της στρατοκρατίας για τό όποιο άγωνιζόταν ο ευρωπαϊκός σοσιαλισμός: τό κίνημα της μή - βίας του Γκάντι.

Άγωνιζόμενος σέ μιά κοινωνία μέ παράδοση χιλιάδων έτών, άφιερώθηκε πρίν απ' όλα στον άγώνα για τήν έθνική ανεξαρτησία, δηλαδή σ' ένα άγώνα όπισθοδρομικό για τους ευρωπαίους και ταξικά διφορούμενο· όμως ο άγώνας αυτός ήταν συγχρόνως άγώνας άντιαποικιοκρατικός κι έπομένως διαπερνούσε τους μηχανισμούς του παγκόσμιου ιμπεριαλισμού. Ο Γκάντι και τό κίνημά του στην πραγματικότητα, πραγματοποιήσαν κοινωνικούς άγώνες, ενάντια στον διαχωρισμό του πληθυσμού σέ τάξεις, καθώς κι εργατικούς άγώνες ώστε νά φτιάξουν ένα ισχυρό συνδικάτο άντιτιθέμενο όμως στή βία.

Ο Γκάντι κι ένα μεγάλο μέρος του κινήματος δέν άκολούθησαν τό οργανωτικό πρότυπο της Δύσης, αλλά θεμελίωσαν τίς οργανωτικές μορφές του κινήματος πάνω στις κοινότητες και στις ομάδες. Ο άγώνας ενάντια στις κτιρεκτιδες του κέντρου, ή πάλη ενάντια στους τοπικούς θεσμούς, ο άγώνας ενάντια στή γραφειοκρατικοποίηση του ίδιου του κινήματος είναι χαρακτηριστικά θεμελιώδη του κινήματος της μή - βίας. Τόσο ο Γκάντι όσο και ο Τολστόι στάθηκαν ιδιαίτερα προσεκτικοί στον άγώνα ενάντια στην άνεξέλεκτη εξάπλωση της τεχνολο-

γίας: κύρια φροντίδα τους ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα ήταν δυνατό να ελέγχεται ή τεχνική πρόοδος.

Υπάρχει λοιπόν ένα ιστορικό κίνημα που προσπαθούτε να δίνει απαντήσεις σε ανάλογα προβλήματα. Τριακόσια εκατομμύρια οργανωμένα στο κίνημα της μη - βίας κατάφεραν να νικήσουν με τον απελευθερωτικό αγώνα την αγγλική κυριαρχία. "Όμως και σήμερα, το κίνημα της μη - βίας προκαλεί αγώνες και μαζικά κινήματα — ή «τρίτη δύναμη» στο Βιετνάμ, ο Μ. L. King, Chavez, Chicanos, οικολόγοι, αντιμικταριστές, κλπ. Κοιτάζοντας την Ευρώπη, συναντήσαμε μια μειονότητα, τους αναρχικούς ειρηνιστές: απλώνοντας το βλέμμα μας στην πρόοδο της παγκόσμιας απελευθέρωσης, συναντήσαμε τους μη - βίαιους, που είναι ένα μεγάλο ιστορικό κίνημα και μεταξύ αυτών τους μη - βίαιους «αναρχικούς» τύπου που αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του κινήματος, όλους μη Δυτικούς.

Αλλά ο δεσμός μεταξύ μαρξισμού και μη - βίας είναι δεσμός ιστορικός. Ένώ ο Μάρξ διατύπωνε τη θεωρία του ευρωπαϊκού καπιταλισμού, στά σύνορα της Ευρώπης, στη Ρωσία, ο Τσολσέξ ξαναπρότεινε τη μη - βία κι οργανώνει τους αντιτασσόμενους Ρώσους προσφέροντας το παράδειγμα μιας σχολής μη - βίας. Ένώ ο μαρξισμός στις αρχές του 1900 άρχισε να χάνει την ιστορική συνειδηση της κοινωνικής δυναμικής, ο Γκάντι πρότεινε ένα νέο τρόπο ενέργειας πάνω στην ιστορία. Ένώ οι μαρξιστές περιέμεναν την επανάσταση στην Ευρώπη αυτή ξεσπούσε σε μια χώρα καθυστερημένη στο περιθώριο της Ευρώπης, και σχεδόν ταυτόχρονα, ο Γκάντι έδηγούσε σε ένα ρωμαλέο αγώνα εκατομμύρια Ινδών. Τέλος, μπροστά στη κρίση του ρώσικου μαρξισμού, που οδηγεί τη Ρωσία σε συμφωνία με τις ΗΠΑ, αντιδρούν δυο χώρες μη - ευρωπαϊκές, η Κίνα και το Βιετνάμ που προτείνουν τόσο για τον πόλεμο όσο και για την οικονομική ανάπτυξη ένα πρότυπο βασισμένο στη λαϊκή ενεργητικότητα, πρότυπο εναλλακτικό προς εκείνο της Δύσης. (Πλέον σ' ότι αφορά τις δυο χώρες, την πρακτική τους, κι όσο στην πράξη υιοθετούν κι εκφοράζουν, οι ιδέες, που απ' αυτές αντλήσαμε και που επέδρασαν καταλυτικά στη ριζοσποστικοποίηση των νέων άρμεστων, άνηκουν μονάχα στο κίνημα των ιδεών).

Εμφανίζονται λοιπόν, μαρξισμός και μη - βία να αλληλοσυμπληρώνονται και να μην οδηγούνται αναγκαστικά σε ρήξη μεταξύ των. Στο παρελθόν οι μεταξύ τους σχέσεις ήταν τέτοιες που έκαναν τους μόνον αγνοούν τους δέ: δέν υπήρχαν μαρξιστές στην Ινδία που Γκάντι και οι μη - βίαιοι ήταν ελάχιστοι στο μαρξιστικό στρατόπεδο και επί πλέον με μεγάλους ιδεολογικούς αποκλισμούς προς την μαρξισμό. Μονάχα κατά την τελευταία δεκαετία τα δυο κινήματα συναντήθηκαν κι ιδιαίτερα στο κίνημα του '68. Γι' αυτό, έστω κι αν στο παρελθόν τα δυο κινήματα υπήρχαν χωρισμένα, είναι δικαιολογημένο να θέσουμε σήμερα το πρόβλημα του ιστορικού συνδέσμου που υπάρχει μεταξύ του κινήματος της μη - βίας και του μαρξιστικού κινήματος: και πρέπει να το κάνουμε έστω κι αν το μη - βίαιο κίνημα δέν έχει παρουσιάσει μέχρι σήμερα σαφή πολιτική θεωρία.

V. Η σχέση μεταξύ του μαρξιστικού κινήματος και του κινήματος της μη - βίας είναι μια σχέση διαλεκτική. Σχετικά με το ιστορικό κίνημα της απελευθέρωσης των λαών και της κοινωνικής τους χειραφέτησης, ο μαρξισμός συνέχισε να αναπτύσσει το πολιτικό του δόγμα, ενώ η μη - βία δέν έχει ένα ολοκληρωμένο δόγμα αλλά αναπτύσσει μια δημιουργική πρακτική. Ο μαρξισμός είναι μια συζήτηση που κυρίως αφορά την ήθική αυτής της δόμησης. Η συνάντηση λοιπόν του μη - βίαιου και του μαρξιστικού κινήματος παρουσιάζει τεράστια θεωρητικά προβλήματα, που από τη μια ξαναθέτουν υπό συζήτηση αυτά τα ίδια τα θεμέλια του μαρξισμού, ενώ από την άλλη, απαιτούν από τη μη - βία εκείνη, τη

θεωρητική προσπάθεια ξεκαθάρισης πού οδηγεί στην ωριμότητα για την οποία ως τότε σήμερα δεν στάθηκε ικανή.

Αυτό όμως έχει αρχίσει να γίνεται σήμερα και δεν πρόκειται για τη διανοητική ένταση των αντιτιθεμένων στη δια ευρωπαϊών και μη, αλλά κυρίως για τη προσπάθεια των ίδιων των μαρξιστών: αφήνοντας στην άκρη πρώτα το δογματισμό μετά τις «επιδιορθώσεις» της κλασικής σκέψης, προσπαθούν να ξαναβρουν την αρχική βάση του μαρξισμού για να ανασυντάξουν μια μαρξιστική συζήτηση ανάλογη με τις ιστορικές συνθήκες μέσα από τις όποιες περνάει. Τα προβλήματα λοιπόν πού τίθενται δεν είναι αφηρημένα, αλλά τοποθετούνται μ' άμεσο τρόπο και δείχνουν τους δρόμους πού οδηγούν στη λύση τους.

Θεωρούμε σημαντικό να υπογραμμίσουμε ότι η μη - δια και η αναρχία, είναι δυο λέξεις πού αποτελούν άρνηση σε σχέση με πά δυο μεγάλα προβλήματα του μαρξισμού: το Κράτος και τον πόλεμο. Μπορούμε να πούμε πώς αναρχία και μη - δια αποτελούν δυο αντιλήψεις πού ξεκινούν από άρνηση και από άρνηση με τάσεις γενίκευσης και ολοκληρώσεως έχουν ιστορικά μια βάση πού δίνει πρωταρχικά από άτομο, στην κριτική διάθεση, στην ήθική, ενώ ο μαρξισμός εξέφραζε όλη την ικανότητα πού είχε το διατηρητικό προλεταριάτο να ολοκληρώσει μια θεωρία κι ένα μαζικό κίνημα στο εσωτερικό του καπιταλιστικού κόσμου. Η μη - δια παρουσιάζεται από άρνηση στην πρακτική πού βασίζεται στις πολιτικές πεποιθήσεις και απορρίπτει κάθε άτομο και επεκτείνει την πολιτική συνείδηση στις σχέσεις της κοινότητας και στις κοινωνικές σχέσεις. Αυτός καθ' αυτός ο μαρξισμός δεν αντιτίθεται στη μη - δια αλλά παρουσιάζτηκε αντίθετος προς αυτήν επειδή κατανοήθηκε με τρόπο συγκεκριμένο μέσα στον άστικό κόσμο και ιστορικά ταυτίστηκε μ' αυτόν. 'Επί πλέον ο έμπιστομονισμός έκαμε τον μαρξισμό να πιστεύει πώς ήδη είχε συμπεριλάβει στη θεωρία κάθε πρόβλημα και κάθε λύση σ' επίπεδο άτομικό και συλλογικό.

IV. Στον κατάλογο των κρίσεων του μαρξιστικού κινήματος πρέπει να προστεθεί και μια άλλη, η κρίση ενός μαρξισμού πού μετατρέπεται σε ιδεολογία, και μάλιστα κρατική, πού τίθεται από τυποποιημένη έπιστήμη, σά θεωρία πού περιέχει τα πάντα. Η κρίση πού δίνει τη μαρξιστική φιλοσοφία μ' άμφαλο λώρο με τον άστικό κόσμο τον όποιο ήθελε να ξεπεράσει.

Η κρίση πού παράγει μια διευθυντική ομάδα χωρισμένη από τις μάζες πού απαιτεί από αυτές να πειθαρχούν και να έκτελούν κι όταν αυτό δεν γίνεται λύνει το πρόβλημα με την αυταρχική διεύθυνση και την εξουσιαστική μεθοδολογία. Σ' αυτή την κρίση αναρχικοί και όπαδοί της μη - διας δεν συμμετέχουν, γι' αυτούς η θεωρία έρχεται από την πράξη κι αυτή είναι εκείνη πού έχει σημασία.

Πρέπει πάντα να έχουμε κατά νου πώς δεν έχουμε τη δυνατότητα να κατασκευάσουμε μια θεωρία πού να ισχύει για κάθε περίπτωση και σε κάθε κατάσταση. Η θεωρία είναι δυνατή όταν η κοινωνική κατάσταση την παράγει. Δεν είναι εύκολο να πραγματοποιήσουμε τη σύνδεση των δυο ιστορικών κινήματων ούτε να διατυπώσουμε μια γενική θεωρία πού να συγχωνεύει τις θεωρίες πού γεννήθηκαν χωριστά από τα δυο κινήματα. 'Ελπίζουμε όμως ότι θα μπορούσαμε να συνάγουμε τις γενικές αρχές. Πρέπει να καταβάλουμε προσπάθειες για να αποσαφηνίσουμε τα προβλήματα και για να καταλήξουμε σε μια γενική τοποθέτηση. 'Οστόσο το ουσιαστικό πρόβλημα παραμένει η αλλαγή της κοινωνίας πού πραγματοποιείται μέσα από την ίδια την ιστορική κίνηση κι όχι με νόμους από τα πριν καθορισμένους πού τους θέτει μια διανοητική κατασκευή. Η θεωρητική σύνθεση των δυο κινήματων μπορεί να πραγματοποιηθεί εκεί όπου αυτά συνεργά-

ζονται· αλλά ή συνεργασία δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεί στό επίπεδο αρχηγών
καί μηχανισμών, ούτε στό επίπεδο αφηρημένων αρχών καί διατυπώσεων. Είναι
τό αποτέλεσμα τής επεξεργασίας τής ιστορικής εμπειρίας πού προηγήθηκε καί
τοῦ εμπλουτισμοῦ τής μέ τά νέα στοιχεία καί τά νέα δεδομένα τών αναγκών πού
περιέχονται στήν απαίτηση γιά τήν ἀλλαγή τής κοινωνίας.